

рассматриваются как когнитивные образования, отображаемые в дискурсе соответственно посредством фреймовых структур и терминальных элементов. Фреймовую структуру, в частности, определяем как объединение лексико-синтаксических единиц, представляющих соответствующие фреймы в дискурсе и связанные общим участием в актуализации авторской прагматики. Определены основные терминалы, принадлежащие фрейму «ВНЕШНОСТЬ», а также исследованы когнитивно-прагматические особенности фреймовых структур, изображающих внешний вид человека в немецкоязычной художественной прозе. Проведенный анализ доказал, что фреймовые структуры на обозначение внешности человека, являются эффективным механизмом экспликации авторских мыслей не только относительно внешнего облика персонажей, но также их характеров и внутреннего мира.

Ключевые слова: внешность, фрейм, фреймовая структура, терминал, терминальный элемент.

Kozak S. Frame Structures Describing Human Appearance in a German Literary Discourse.

The article is dedicated to the investigation of the peculiarities of the functioning and verbal filling of the frame structures that denote human appearance in German literary discourse represented by the novel of Lion Feuchtwanger "Jephtha and his Daughter". The term frame got into the branch of linguistics from cognitive psychology and became a distinctive contact link between language structures and their correlates in reality. Being actualized and mobilized by an author, frames form a discourse, define its quality and pragmatics. The analyzed extracts of the literary work "Jephtha and his Daughter" represent interesting examples of the frame structures, which denote human appearance, the study of which made it possible to investigate cognitive-pragmatic features of the frame structures which represent the frame "APPEARANCE" in the belles-lettres discourse. The terminal elements, which represent outer features, play an important part in the verbal presentation of the frame "APPEARANCE", as they help the author to express not only the outward traits but also the nature of the main characters of the novel as well as their inner world.

Key words: appearance, frame, frame structure, terminal, terminal element.

Ірина Козубська
(Київ)

УДК 81'38

СПІВВІДНОШЕННЯ СТИЛЮ І ЖАНРУ

Розглянуто співвідношення понять «функціональний стиль» і «мовленнєвий жанр», їх взаємодію та характер зв'язків. З'ясовано, що для функціональних стилів характерне їхнє внутрішнє членування на менші частини-єдності і кожний функціональний стиль оформлюється в своїй притаманній тільки йому сукупності жанрів. Окреслено параметри та фактори, які дозволяють виділити і описати функціональні стилі та їх жанри. Доведено, що для виділення функціонального стилю вирішальним фактором виступає функція, тоді як жанрові різновиди частіше за все характеризуються структурно-композиційними ознаками та сукупністю відповідних для цього жанру мовних засобів. Здійснено критичний огляд різних підходів щодо проблеми співвідношення стилю та жанру. Проаналізовано дві протилежні думки відносно співвідношення мовленнєвих жанрів і відзначено, що жанр може переходити з одного стилю в інший за умови його недостатньої реалізації в якомусь одному стилі. Встановлено, що поняття «стилю» та «жанру» переплітаються та є взаємозалежними, оскільки жанр народжується у стилі, а стиль формує жанр і залежить від нього. Визначено, що співвідношення між ними є ієрархічним, оскільки функціональні стилі складаються із сукупності мовленнєвих жанрів, які визначаються формою побудови інформації, її характером та емоційним забарвленням.

Ключові слова: функціональний стиль, мовленнєвий жанр, дискурс, структурно-композиційні ознаки.

Постановка проблеми. Дослідження теорії мовленнєвих жанрів та співвідношення стилів з жанрами на сучасному етапі розвитку стилістики є досить актуальним, оскільки існує багато поглядів на специфіку взаємозв'язків цих лінгвістичних понять, проте одностайного вирішення проблеми досі не існує. Невизначеність позицій з даного питання породжує

необхідність звертатися до нього знову, аналізувати з різних позицій та окреслювати нові аспекти співвідношення стилю та жанру. Це дозволить створити універсальну класифікацію стилів та жанрів, чітко охарактеризувати їх основні риси та розробити загальну методику їх вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Чимало мовознавців вивчали питання стилю та жанру. Так, український мовознавець Ф.Бацевич у своїй праці про мовленнєвий жанр і функціональний стиль вважає, що жанр формується у межах конкретного функціонального стилю, який задає основні координати мовленнєвого жанру. При зосередженні уваги на функціональному стилі мовленнєвий жанр є тематичним, композиційним розгортанням стилю [3; 109]. Н. Орлова розглядає дві протилежні точки зору на проблему співвідношення стилю і мовленнєвого жанру і вважає, що жанр може переходити з одного стилю в інший, тобто не реалізується в якомусь одному стилі. Г. Я. Солганік стверджує, що стиль і жанр співвідносяться як ціле і конкретне. Комунікативну природу мовленнєвих жанрів та зв'язок їх зі стилем також вивчали М. Бахтін, Т. Шмельова, І. Сілантьєв, М. Кожина, В. Салімовський [2; 3; 7].

Мета статті – аналізуючи мовну природу функціонального стилю та мовленнєвого жанру, пояснити їх співвідношення. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: (1) розкрити поняття «стилю» та «жанру»; (2) здійснити аналіз вже існуючих точок зору на проблему зв'язків цих лінгвістичних понять; (3) окреслити чинники взаємовідношень стилю і жанру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення проблеми співвідношення стилю і мовленнєвого жанру варто розпочато з праці М.М. Бахтіна «Проблема мовленнєвих жанрів». В ній вчений стверджував, що всі стилі пов'язані з мовленнєвими жанрами. Він пише: «Насправді, мовні, чи функціональні, стилі є не що інше, як жанрові стилі визначених сфер людської діяльності і спілкування. В кожній сфері побутують і застосовуються свої жанри, що відповідають специфічним умовам даної сфери; цим жанрам і відповідають визначені стилі» [2; 254]. Використання М. Бахтіним термінів «функціональні стилі» й «жанрові стилі» як синонімів свідчить про те, що функціональні стилі стосуються висловлення, є його елементом. Лінгвіст вважав, що не всі жанри однаково сприяють вираженню індивідуальності мовця, тобто індивідуального стилю. Найбільш придатні для цього жанри художньої літератури. Найменш сприятливими для відображення індивідуальності в мовленні є ті мовленнєві жанри, котрі вимагають стандартної форми, наприклад ділова документація, військові команди, словесні сигнали на підприємстві тощо. На думку М. Бахтіна, визначення стилю вимагає глибокого вивчення як природи висловлення, так і різноманітних мовленнєвих жанрів [3; 107].

Лінгвіст вважає, що функціональні стилі відповідають певним жанрам, які застосовуються у різних сферах життя. Внаслідок тісного взаємозв'язку стилю і жанру стилістика повинна враховувати жанрову природу стилів та глибше і ширше вивчати різновиди мовленнєвих жанрів. «Стиль нерозривно пов'язаний з певними тематичними єдностями і – що особливо важливо – з певними композиційними єдностями, з певними типами побудови цілого, типами його завершення, типами відношення того, хто говорить, до інших учасників мовленнєвого спілкування... Стиль входить як елемент в жанрову єдність висловлення» [2; 255].

Незважаючи на всю важливість поглядів М. Бахтіна на поняття «стилю» і «мовленнєвого жанру», деякі вчені стверджують, що вчений не дає чіткої концепції жанрів і стилю, він лише окреслює її контури. І дуже часто ототожнює стиль і жанр. Як зауважує сучасний російський лінгвіст Володимир Алпатов, багато прикладів мовленнєвих жанрів, які наводить М. Бахтін, можна кваліфікувати як зразки функціональних стилів.

У сучасній лінгвістичній науці простежується 3 основні напрямки при визначенні поняття «функціонального стилю». Перше спирається на розмежування сфер чи ситуацій спілкування, друге – на функції мови, третє – на області суспільної свідомості.

Хоча погляди лінгвістів на принципи поділу і визначення функціональних стилів повністю не збігаються, проте існують певні позиції, які дозволяють виділити і описати ту чи іншу функціонально-стильову систему. До них відносять наступні: необхідність аналізу мовних особливостей того чи іншого стилю в зв'язку з екстралінгвістичними факторами; співвідношення

понять «функціональний стиль» – «жанр» – «текст» за ступенем їх абстрактності; уявлення про присутність жанрової диференціації в рамках функціонально-стильової обізнаності.

Екстралінгвістичні фактори, на основі яких виділяються функціональні стилі та їх жанри, діляться на стилеутворюючі та нестилеутворюючі. До перших, тобто об'єктивних, відносяться фактори, «пов'язані з природою мови-мовлення (громадська діяльність, форма суспільної свідомості, в якій відбувається спілкування; характер і «тип» творчого мислення; сюди ж відносяться такі явища, як «тип змісту», тема, хоча вони і є вторинними похідними від перших, але тісно причинно з ними зв'язані і обумовлені)». До нестилеутворюючих відносяться суб'єктивні фактори (психічні особливості того, хто говорить, мотив, задум мовлення, настрої в момент мовлення) [7; 149].

Не дивлячись на різноманіття існуючих класифікацій функціональних стилів, більшість дослідників погоджуються з тим, що функціональні стилі не утворюють замкнутих систем, а знаходяться в живому стані та постійній взаємодії.

Якщо співставити різні концепції стилю і жанру в лінгвістичній науці, то загальноновизнаним є той факт, що для функціональних стилів характерне їх внутрішнє членування на менші частини-єдності і кожний функціональний стиль оформлюється в своїй притаманній тільки йому сукупності жанрів. Критерієм їх виділення виступає характер і спосіб відображення дійсності. Будучи формами втілення стилів, жанри реалізуються в конкретних текстах. Таким чином, як зазначає В.Г. Кузнецов, жанри являються однією з найскладніших типологічних категорій функціональної стилістики, що включають в себе екстралінгвістичні ознаки комунікативно-прагматичного характеру і лінгвістичні ознаки. Якщо жанр – це форма реалізації стилю, то під жанром слід розуміти «функціонально-стилістичні єдності, які характеризуються певним способом відображення дійсності, притаманними їм релевантними рисами, єдністю структурної і композиційної організації» [8; 17-18].

М.П. Брандес визначає функціональний стиль як систему внутрішніх, прихованих стосунків і зв'язків явищ, у якій проявляються функції призначення і впливу словесного твору. Кожен функціональний стиль як система складається з таких підсистем: 1) підсистема змісту як результат певного методу відображення, 2) підсистема функціонального змісту, 3) підсистема функціонально-стильового змісту, 4) підсистема типу мислення і відповідний до нього набір композиційно-мовленнєвих форм, 5) підсистема емоційно-експресивного змісту і відповідні тональні забарвлення функціональних стилів, 6) підсистема комунікативного змісту і відповідні комунікативні типи тексту – монологічні та діалогічні [4; 140-141].

Функціональний стиль складається з окремих частин, які М.П. Брандес називає підстилями або різновидами функціонального стилю. У якості принципів виділення цих частин можуть виступати різні критерії, наприклад архітектонічні форми, які дають такі різновиди, як монологічні, діалогічні, полілогічні [4; 142]. Пізніше дослідниця називає монолог, діалог і полілог архітектоніко-мовленнєвими формами, які утворюють зовнішню конструкцію жанру [4; 119].

Даючи поняття «мовленнєвого жанру», наведемо визначення Дж. Свейлза «жанр складається з класу комунікативних подій, що мають певні спільні комунікативні цілі. Дані цілі визначаються компетентними членами дискурсивної спільноти та становлять засади певного жанру. Ці засади утворюють каркас структури дискурсу та впливають на вибір певного стилю та змісту жанру. На додаток до визначених комунікативних цілей, жанри характеризуються подібністю у структурному, стилістичному та змістовному аспектах та розраховані на сприйняття певною цільовою аудиторією» [6; 58].

Варто зазначити, що параметри, за якими диференціюються функціональний стиль і мовленнєвий жанр, неоднакові. Для функціонального стилю вирішальним фактором виступає функція, а жанрові різновиди частіше за все характеризуються структурно-композиційними ознаками. Ці ознаки загальні, але для окремих мовленнєвих жанрів в сфері того чи іншого функціонального стилю характерні й індивідуальні ознаки, що властиві тільки їм. Так, наприклад, в системі наукового стилю монографія, стаття, тези – жанри різняться не тільки за структурно-композиційним параметром, але й за обсягом. Інформаційна записка і передова стаття як жанри газетного стилю відрізняються один від одного ступенем і формою вираження

оціночності, а жанри юридичних і дипломатичних документів диференціюються як мовленнєві жанри офіційно-ділового стилю за ознакою приватної сфери діяльності [9; 30-31].

До питання співвідношення стилю і мовленнєвого жанру звертається Н.В. Орлова, яка розглядає дві протилежні точки зору, а саме: 1) у кожного стилю свій репертуар жанрів і 2) жанр може переходити з одного стилю в інший, тобто не реалізується в якомусь одному стилі. Перше ствердження відноситься до В.В. Виноградова, який визначає стиль як абстракцію певної більшості жанрів [5; 121]. Традиційна модель стилю і уявлення про жанри збігається з даним ствердженням. Справді, співставлення стиле- і жанроутворюючих факторів виявляє більш конкретний характер останніх: сфері спілкування (стиль) відповідає типова комунікативна ситуація (жанр); глобальним функціям мови (стиль) – конкретні цілі мовців (жанр) і т.д. Цю точку зору підтверджує і Г.Я. Солганік, який вважає, що стиль і жанр співвідносяться як ціле і конкретне. «Будь-який функціональний стиль існує лише як сукупність жанрів» [11; 5]. Джерелом другого підходу є точка зору М. Бахтіна про поділ мовленнєвих жанрів на первинні і вторинні. Цей поділ припускає, що всі або майже всі жанри публічної, ділової, наукової сфери, а також художньої прози і поезії мають прототипи в побутовому мовленні. «Якщо первинний і відповідні вторинні жанри мають спільні мовленнєві ознаки, – пише Н.В. Орлова, – то дійсно є сенс говорити про перехід жанру зі стилю в стиль» [10; 52].

Ставлячи в центрі уваги досліджень мовленнєві жанри, мовознавці вважають стиль родовою категорією, а мовленнєві жанри – видовою. Жанр формується у межах конкретного функціонального стилю, який задає основні координати мовленнєвим жанрам. При зосередженні уваги на функціональному стилі мовленнєвий жанр є тематичним, композиційним розгортанням стилю.

Деякі вчені питання співвідношення жанру і стилю вирішують, орієнтуючись на окремі ідеї М. Бахтіна. Так, враховуючи те, що він вважав функціональні стилі жанровими стилями певних сфер людської діяльності і спілкування, елементами жанрової єдності висловлення, російський лінгвіст Ігор Сілантьєв вибудовує систему жанрової стилістики наукового мовлення. Він витлумачує поняття «стилистичний макет жанру» як структуру, котрій у функціональному аспекті відповідає система мовних елементів стилю. Саме це, на думку І. Сілантьєва, може вважатися експліцитним вираженням «жанрового стилю» в концепції М. Бахтіна. У цьому підході до з'ясування співвідношення мовленнєвого жанру і стилю точкою відліку є мовленнєві жанри як готові утворення, які зіставляються зі стилем [3; 109].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, говорячи про співвідношення стилю і жанру можна стверджувати, що ці два поняття переплітаються і взаємодіють: жанр народжується у стилі, стиль формує жанр і залежить від нього. Стосовно функціонального стилю мовленнєвий жанр є конкретною формою його існування. Поза жанрами функціональний стиль існує як наукова абстракція, як загальне уявлення про мовленнєвий вигляд того чи іншого функціонального різновиду літературної мови. На нашу думку, можна вважати співвідношення між стилем і мовленнєвим жанром ієрархічним: функціональні стилі складаються із сукупності мовленнєвих жанрів, які визначаються формою побудови інформації, її характером та емоційним забарвленням. Визначивши поняття стилю та жанру та проаналізувавши співвідношення між ними, в подальшому доцільно буде розглядати та досліджувати окремо кожен функціональний стиль та його мовленнєві жанри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алпатов В.М. Проблема речевых жанров в работах М.М. Бахтина / В.М. Алпатов // Жанры речи: Сборник научных статей. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 2002. – Вып.3. – С. 92 – 104.
2. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров/ М.М. Бахтин // Литературно-критические статьи. – М. : Художественная литература, 1986. – с.237-280.
3. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної генології / Ф.С. Бацевич. – К. : Академія, 2006.
4. Брандес М.П. Стилистика текста / М.П. Брандес. – М. : «Прогресс-Традиция», «ИНФРА-М», 2004. – 408 с.
5. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В.В. Виноградов. – М. : Изд-во Акад. Наук СССР, 1963. – 255 с.
6. Войтак М. Жанр в форме коллекции и коллекция жанров / М.Войтак // Стереотипность и творчество в тексте: межвуз. сб. науч. трудов; отв. ред. М. П. Котюрова. – П., 2005. – №3. – с.54 – 59.
7. Кожина М.Н. К основаниям функциональной стилистики / М.Н. Кожина. – Пермь, 1968. – 252 с.

8. Кузнецов В.Г. Функциональные стили современного французского языка / В. Г. Кузнецов. – М. : Высшая школа, 1991. – 232 с.
9. Наер В.Л. Прагматика научных текстов. Вербальный и невербальный компоненты / В.Л. Наер // Функциональные стили. Лингвистические аспекты. – М., 1985. – с.14-25.
10. Орлова Н.В. Жанры разговорной речи и их «стилистическая обработка»: к вопросу о соотношении стиля и жанра / Н.В. Орлова // Жанры речи. - Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1997. – С. 51-56.
11. Солганик Г.Я. Введение // Вакуров В.Н., Кохтев Н.Н., Солганик Н.Я. Стилистика газетных жанров: Учебн. пособие для вузов. – М. : Высшая школа, 1978. – с.5 – 19.

Козубская И. Соотношения стиля и жанра.

В статье рассматривается соотношение понятий «функциональный стиль» и «речевой жанр», их взаимодействие и характер связей. Указывается, что для функциональных стилей характерно их внутреннее членение на меньшие части-единства и каждый функциональный стиль оформляется в своей свойственной только ему совокупности жанров. Определены параметры и факторы, которые позволяют выделить и описать функциональные стили и их жанры. Утверждается, что для функционального стиля решающим фактором выступает функция функционального стиля, тогда как жанровые разновидности чаще всего характеризуются структурно-композиционными признаками и совокупностью языковых средств. Автор рассматривает разные точки зрения на проблему соотношения стиля и жанра, сопоставляет и анализирует их. В частности, в статье проанализировано два противоположных мнения относительно взаимодействия жанров, которые отмечают, что жанр может переходить из одного стиля в другой, если он не достаточно реализуется в каком-то одном стиле. Автор делает вывод, что понятия «стиля» и «жанра» переплетаются и есть взаимозависимыми, поскольку жанр рождается в стиле, а стиль формирует жанр и зависит от него. Установлено, что соотношение между ними есть иерархичным, так как функциональные стили состоят из совокупности речевых жанров, которые определяются формой построения информации, ее характером и эмоциональной окраской.

Ключевые слова: функциональный стиль, речевой жанр, дискурс, структурно-композиционные признаки.

Kozubs'ka I. Correlation of Style and Genre.

The article considers correlation of concepts “functional style” and “speech genre”, their interaction and relations type. It is stated that functional styles are characterized by their inner division into small entities and every functional style is formed in its own set of genres. Parameters and factors that allow to distinguish and describe functional styles and their genres are defined. It is affirmed that function is the determinant of functional style whereas genre varieties are often characterized by their structure and composition features. The author dwells on different views to the problem of style and genre correlation, compares and analyses them. In particular, two contrary opinions are analyzed which tell that every style has its own set of genres and that genre can move from one style to another, that is, it is not realized in one style. The author concludes that concepts “style” and “genre” are interlaced and interdependent, so far as genre appears in style and style makes genre and depends on it. It is ascertained that correlation of them is hierarchical since functional styles consist of set of genres which are defined by the form of information structure, its peculiarities and emotional coloring.

Key words: functional style, speech genre, discourse, structure and composition features.

Оксана Криштанович
(Чернівці)

УДК 811.161.2'38

**МЕНТАЛЬНІ ВИТОКИ МОВНОГО ОБРАЗУ АВТОРА
У ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Проаналізовано категорію образу автора – одну з центральних у сучасній лінгвістиці. Досліджено ментальність українського народу і її вирішальний вплив на формування образу автора у творчості Юрія Федьковича. Оскільки творець втілює себе у художньому творі, виявляючи у мовностилистичному оформленні, структурі тексту своє світобачення, світосприйняття,